

Putyin ukrajnai háborúja és a posztszovjet térség

A február végén Vlagyimir Putyin által villámháborúnak remélt, ám keserves és hosszú öldöklésbe torkollt ukrajnai invázió – és annak esetleges következménysora – kiszorít mindent a világpolitika fókuszából. Szakértői körökben gyakori az a feltételezés, hogy Vlagyimir Putyin regionális lépéseiben kirajzolódnak az egykori Szovjetunió mind teljesebb helyreállításának, de főleg az orosz lakta szomszédos területek „visszaszerzésének” körvonalai. Az egykori hidegháborús korszakban kivívott „szuperhatalmi” pozíció elvesztése óta egyre határozottabb az az orosz politikai-katonai törekvés, hogy nagyhatalomként viszszerzhessék helyüket a világpolitikát befolyásoló nagyasztaloknál.

Emellett érezhető, hogy a régi dicsőség és a stabilitás iránti nosztalgia éppúgy ott buzog sok oroszban, mint ahogy a kommunista eszmék megkopása helyett a Kremlben is erős készletet éreznek a nagyorosz nacionalista érzelmek fölkorlácsolására. Ezt igazolhatja az erősen viszsza-centralizált médiavilág agymosása, és ennek eredményeképpen az a tény, hogy Putyin támogatottsága a közelmúltban még erősödött is, jóllehet a háború miatt bevezetett nyugati szankciók nyomán a lakosság gazdasági-ellátási gondjai gyarapodtak.

De hogyan alakult a szovjet utódállamok viszonya Moszkvához, és miként befolyásolta mindezt az ukrajnai agresszió?

A kivétel

– a Nyugatra megtért Baltikum

A szovjet–német érdekszféra újrafelosztását is eredményező Molotov–Ribbentrop-egyezmény nyomán 1940-től a Vörös Hadsereg megszállta a Baltikumot. A második világháború fő teherviselője, egyben győztes hatalom trófeájaként ezt megerősítették a párizsi békeegyezmények.

Alig fél évszázad után, a hidegháború „olvadásával” a Kreml érdekkörébe visszasorolt Észtország, Lettország és Litvánia egyértelmű és radikális irányváltásra készült. A birodalom bomlásának első jele lehetett, hogy a három balti államban tömegtüntetéseken követelték függetlenségük és Nyugat-barát orientációjuk mielőbbi helyreállítását. Mindmáig nemzetközi vita tárgya, hogy a Nyugat csakugyan megígérte-e az akkori – még szovjet – vezetésnek, hogy Kelet-Németország „integrálásán” nem terjeszkedik túl a NATO. A tények az ellenkezőjét bizonyítják. Akárhogy is, azóta ezek az apró északi és „nyugatos” posztszovjet államok a NATO, majd az Európai Unió teljes jogú tagjai lettek. Moszkva fogcsikorgatva lemondott róluk.

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy főleg Észt- és Lettországban jelentős orosz kisebbség él, közülük sokakat a szovjet iparosítás idején telepítettek ide, és a „birodalmi nyelv” okán csekély mértékben integrálódtak

az idegen ajkú kulturális közegbe. 1991-ben, a hidegháború romjain, a Szovjetunió fölbomlásakor radikálisan új helyzet keletkezett.

A balti rendszerváltozás-sorozat nyomán a független utódállamokban az orosz kisebbségek különböző szabályokkal találták szembe magukat. Míg a baltiakkal szomszédos, Moszkva-barát belarusz rendszerben rezzentlenül fönmaradt a státuszuk, a demográfiaailag erősen érintett Észtországban és Lettországban csak akkor kaphattak állampolgárságot, ha felmenőik közt akadt olyan, aki az illető államok 1940-es szovjet megszállása előtt már megszerezte ezt a jogállást. Később az államnyelv bizonyos ismeretéhez kötötték az új státusz elnyerését. Aligha véletlen, hogy az összlakosságban azóta folyamatosan csökken az oroszok részaránya.

Ebben a rétegben – kivált az ukrainai agresszió óta – különleges aggodalommal tekintenek Putyin „különleges hadműveletére”. Az invázió hatására a NATO – Lengyelország és Románia mellett – újabb és egyre erőteljesebb katonai támogatást nyújt balti szövetségeseinek, az alapszerződésben garantált kollektív védelem mellett.

Amikor az ukrainai háború megtorlásául a nyugati fél százszámra utasította ki a „funkciójukkal összeegyeztethetetlen tevékenységet folytató” oroszokat, ehhez töbttucatnyi diplomata hazaküldésével a baltiak is fölzárkóztak. (A NATO és az Európai Unió valamennyi tagállama hasonló lépésre szánta el magát, kivéve egyetlen Putyin-barát, maximum „béke-párti” kormányzatot. Ugye ki találták, melyik?)

Ugyanakkor érzékeny tény az is, hogy mindmáig fönmaradt Moszkva nyugati tőszomszédainak erős energetikai függősége. Ám az ebben legérzékenyebben érintett Litvánia április elején mégis bejelentette, hogy – az uniós tagországok közül elsőként – teljesen leállítja az orosz gázimportot Oroszország és Belarusz felől. A kieső mennyiséget a Klaipėda kikötőjénél idejében fölépített cseppfolyósöldgázterminál révén igyekeznek – akárha drágábban – helyettesíteni. Litvánia évente jó 3 milliárd eurónyi olajat, gázt és áramot vásárolt Moszkvától. Ugyanakkor a keletről, délről és nyugatról harapófogóba szorított Vilnius továbbra is szállít kényes nyugati szomszédjába, Kalinyingrád orosz exklávéjába, ahol a balti orosz flotta főhadiszállása is található.

Az orosz népesség százalékos alakulása a balti államokban

	1989	2001	2011	2020
Észtország	30,3	28,1	24,8	24,7
Lettország	34,0	n. a.	31,2	24,9
Litvánia	6,31	5,81	5,37	4,5

Forrás: Strategic Update, 2021. december

Nem véletlen, hogy Jens Stoltenberg NATO-főtisztár máris bejelentette, hogy a védelmi szervezet állandó katonai jelenlétet tervez közvetlen keleti határai mentén, hogy szembe tudjon szállni bárminemű orosz agresszióval. Kijelentése szerint a kialakult helyzet „új valóságot” teremtett az európai biztonság szemszögéből.

A központosított orosz politikai szótár jó ideje ki is ötlött egy új fogalmat, amit „közel-külföldként” emlegetnek, és ahol a Kreml hatványozottan igyekszik érvényesíteni akaratát. De ebből az utódállami „kötelékből” már eleve elhagyták az elbitangolt Baltikumot.

A „szabály”

- a putyini élharcos Belarusz

Bezzeg Belarusz! 1991 óta a bármilyenemű megújulástól is független köz-társaságban vajmi kevés változás ment végbe. Itt írták alá a Szovjetunió fölbomlását kimondó dokumentumot, Borisz Jelcinnel még államszövetségi szerződést is kötöttek, majd – a kazahokkal együtt – elsőként csatlakoztak a Moszkva kezdeményezte vámunióhoz, a Kollektív Biztonsági Szervezethez, és sietve csapódtak a már Putyin terpeszkedő terveibe illeszkedő „Eurázsiai Gazdasági Unióhoz”.

Az itt élő mintegy 1,5 millió orosz változatlanul lubickol a helyi közegben. Ráadásul a posztszovjet térségben legrégebben országgló Aljakszandr Lukasenka elnök 1994 óta erőnek erejével megőrizte hatalmát, és ő is hajlamos megnyilatkozásaiban az orosz előnyben részesíteni anyanyelvével szemben. Így a „Bátyka” lett egyben a szovjet félmúlt félelmetes óre. Lukasenka folyvást hajtogatja: politikájának

egyetlen biztos alternatívája a bizonytalanság. Addig meg marad a diktatúra bizonyossága. A rezzenetlen keleti kötődéséhez váltig ragaszkodó volt szovhozelnök, a mindmáig a minszki Marx téren leledző hivatalában, rendre hűség esküt tett a Nagy Testvérrel kötött örök barátság mellett. Újabban ismét fölmelegítették a két ország még teljesebb integrációját. Áprilistól elsőként vállalták, hogy gázszámlájuk fizetésére az orosz rubelt használják.

Ha Lukasenka olykor zsarolásként húzódozott is az államszövetség sürgetésétől, neki is intő jel lehetett, amikor Putyin Ukrajnáról kijelentette, hogy történelmileg nem is létező államalakulat, csupán egy mesterséges tákolmány. „A fiamnak mondom...” intelemből Minszknek is értenie kellett. Hiszen Fehéroroszország (újólag Belarusz) legalább annyira komország – a viharos história sodorta keletre-nyugatra. Jelentős része hol Lengyelország keleti csücske volt, hol meg Moszkva fennhatóságát nyögte.

Lukasenka saját hűbértokaként kezeli az országot. A demokráciát liberális huncutságnak tartja. A választások hozták az általa megrendelt, toronymagas szovjet típusú győzelmeket. A sajtószabadság nem létezik. A Soros György támogatásával létesített független egyetemet már régen külföldre száműzte – jelenleg a litván fővárosban működik. A gyülekezés és szólás(utáni) szabadságról tanúskodik a legutóbbi nyilvánvalóan elcsalt választást követő tiltakozó megmozdulások brutális leverése.

A választáson megvert, magát győztesnek tartó ellenzéki elnök-

jelölt is kényszerű emigrációban él, férjét – aki helyett kényszerűen indult a voksoláson – már azelőtt rács mögé dugták. Ehhez képest a megint magabiztos(abb) Lukasenka az elnyomásról őt faggató nyugati riporternek szemrebbenés nélkül így válaszolt: „Csak nézzen ki az ablakon. Itt nincs kerítés. Sehol egy űr. Ez egy olyan ország, ahol mindenki biztonságban érezheti magát.”

Bebörtönzött, elfojtott vagy emigrációba szorított ellenzékiek nem feltétlenül osztják a megfellebbezhetetlen kinyilatkoztatásairól hírhedt elnök nézetét, aki eddig csakugyan nagy biztonságban érezhette magát. Élvezi Putyin támogatását, és lelkesen igyekszik azt viszonzni.

Országának geostratégiai fekvése – nyugatról és északról három NATO-tagországgal, Lengyelországgal, Litvániával és Lettországgal is szomszédos, délről hosszú határ köti össze – vagy választja el – a Nyugattal kacérkodó Ukrajnával. tökéletesen alkalmassá teszi Putyin nem feltétlenül őszinte istápolására. Egy korábban itt tartott monstre közös hadgyakorlatukról itt felejtett orosz erők ezen a Kijevhez közeli határon átlépve rohanták le Ukrajna északi területeit. Majd ugyanerre indultak, hogy Moszkva a keleti-déli frontokra csoportosítsa át őket. Eközben – bár Lukasenka mindvégig hangsúlyozta, hogy saját erői nem vesznek részt az invázióban – az orosz légierő az itteni breszti bázisról indította pusztító támadásait az északi ukrán városok lerombolására.

Lukasenka tökéletesen tisztában van azzal, hogy országa és a saját jövője nem a hazai választásokon, hanem a Kremlben dől el.

Moldova, a közletről érintett szomszédvár

A minszki zsebdiktátornak is óvakodnia kell attól, nehogy az Ukrajnával délnyugatról szomszédos aprócska utódállam, Moldova sorsára jusson. 1991-ben a moszkvai vezetés attól tartott, hogy a Nyugatra igazodó új, független posztszovjet állam a szomszédos és azonos nyelvű Romániához csatlakozna, így itt is fenyegethet a nyugati fordulat, pláne a NATO-csatlakozás kényes kérdése. A Dnyesztermelléken (persze ideiglenesen!) állomásozó orosz csapatok bevetésével a Kreml „megelőző akcióra” szánta el magát.

Az oroszok jobbnak látták, ha részben helyben maradnak: egy súlyos áldozatokkal járó rövid „polgárháborút” követően leszakították a Dnyesztertől keletre eső földnyelvet. A többségében szláv ajkú régióban nemcsak 14. hadseregük ragadt (és „békefenntartóként” ellenőrzi a senki által el nem ismert „Dnyesztermelléki Moldovai Köztársaság” határait), hanem itt tartják fenn a területükön kívüli legnagyobb fegyver- és lőszerdepót is.

A Moldovában élt oroszok túlnyomó többsége ezen az „elcsatolt” területen tartja fenn a posztszovjet nosztalgiavilág legjellemzőbb skanzenjét. Itt egymásba érnek Lenin és más klasszikusok szobrai, emlékművei, utcanevei – a befejezetlen múlt relikviái.

A Moldovai Köztársaság viszont a rendszerváltás után még kommunista vezetés (!) alatt és azóta is kitartott semlegessége és többpárti demokráciája, illetve a Kelet és Nyugat közötti egyensúlyozás mellett. Az elmúlt hetek során a Románia és Ukrajna közé beszorult apró or-

szágra a háború nyomán hihetetlen menekültáradat érkezett. Európa legszegényebb államának amúgy is hadilábon álló gazdaságát nem lesz könnyű akár az egyre növekvő nyugati segélyekkel is talpra állítani.

1991 után a változatlanul nyugat felé kacsingató ország vált a poszt-szovjet restaurációs törekvések első „közel-külföldi” áldozatává. Nem véletlen, hogy árgus szemekkel követik az ukrainai háború híreit, hiszen a Krím felől, pláne a közeli Odessza esetleges bevételével, az orosz erők közel kerülnének a Dnyeszter-melléken létesített latorállam szárazföldi eléréséhez.

A Kaukázus(ontúli) krétakör

A további három – még európai – poszt-szovjet utódállam sincs irigylésre méltó helyzetben. Moldova területcsönkítése után ugyanis Putyin következő célpontjává már a szintén Nyugat-barát Grúziát (újólá Georgiát) pécézte ki. 2008 tavaszán – kihasználva az akkori grúz elnök, Miheil Szaakasvili bizonytalan helyzetét és ellentmondásos lépéseit – az orosz hadsereg intenzív támogatásával két addigi autonóm terület, Abházia és Dél-Oszétia elszakadt Grúziától, majd kikiáltotta önállóságát, amit Moszkva sietve elismert. A két aprócska formáció azóta a Kreml gazdasági-pénzügyi köldökzsinórján él.

Mintha ez lett volna a krími kaland, netán a kelet-ukrainai „hibrid háború” főpróbája. A Nyugat nem figyelte a putyini Oroszország revíziós törekvéseire. A Moszkva bábáskodásával megszületett két köztársaságocska alibijéül a pár hónappal korábban Szerbiából egyoldalú aktussal kiszakadt Koszovó szolgált. „Nem Grúzia szétverése vagy Szaakasvili kinyírása

sa volt a célunk – mondta akkoriban Medvegyev miniszterelnök –, hanem hogy az ott élő oroszokat megvédelmezzük, és megelőzzük az erőszak további eszkalációját.”

Abházia és Dél-Oszétia kiszakítása természetesen a többi utódállamot is meglegyinthette. Ezután Grúzia – a már korábban ugyanezre az elhatározásra jutott Ukrajnához hasonlóan – kilépett a FÁK Moszkva irányította szervezetéből. De külső (és belső) stabilitása változatlanul ingatag lábakon áll. A Nyugat tán csak akkor ébredt rá igazán az itteni események valós jelentőségére, amikor a Kreml 2014-ben bekebelezte a saját jussaként kezelt Krím félszigetet, majd Ukrajna keleti peremvidékén, a donyeci medencében látott hozzá a marcangoláshoz.

Igaz, a grúz kormányfő most már az invázió másnapján sietett bejelenteni, hogy nem tervezi szankciók bevezetését Moszkvával szemben. Persze Tbiliszi bizonytalanságát jelzi, hogy menten megsürgette az európai uniós tagfelvételéről szóló tárgyalások megkezdését. (Reálisan erre közzéptávon sincs érdemi esélye.)

Ám az elnyúló konfliktus és az orosz ellenzékiek elleni elnyomás erősödése kapcsán különleges új trendet tapasztalnak Grúzia északi határán. Míg korábban az oroszok nagy számban távoztak a területeiktől megfosztott kaukázusi országból, a háború miatt egyre több, odahaza üldözött orosz keres menedéket Grúziában. Csak márciusban több mint 30 ezren érkeztek. Érthető, hogy eléggé felemás fogadtatásban lehet részük.

Örményország és Azerbajdzsán eközben elsősorban egymással van elfoglalva. Amikor a „gézengrúz”

Sztálin a Baku környékén föltárt olajmezőkre ácsingózott, jobbnak látta, ha Hegyi Karabahot előbb „autonóm köztársasággá”, majd Azerbajdzsán részeként „autonóm területté” lépteti elő. Ezzel mába érőn bedobta Erisz almáját az örmények és azeriek közös asztalára.

Moszkva Jerevánal és Bakuval egyaránt élénk kereskedelmet bonyolít le, mindkét oldalnak szállított fegyvereket is! Igaz, közülük csak Örményországban tart fent két katonai bázist, de légierijének támaszpontja, talán nem véletlenül, épp a török határ tőszomszédságában búj meg. Az egykor Moszkvából vezényelt „dicső szovjet építőmunka” dacára Örményország a térség anyagiakban legszínvonalasabb adottságú állama maradt. Van némi hadereje, de a jereváni vezetés e téren is igyekezett Moszkva támogatására hagyatkozni. Az ingadozó azeriek – nyelvi és vallási szövetségesként – egyre szorosabb kapcsolatokat építettek ki az első világháborús örmény népirtásuk nagyságrendjét mindmáig vitató török kormányval.

Amikor a szovjet birodalom pántjai repedezni kezdtek, 1988-tól Karabah körül is forrni kezdtek az addig lappangó indulatok. A birodalom szétesése után kelt függetlenségben föltámadtak a szunnyadó előítéletek, amelyek nem sokkal később három évig tartó pusztító szomszédháborúba torkolltak. 1993-ban még az örmények kerekedtek felül Karabahban.

Az azeriek Baku környéki szénhidrogénvagyonukkal olajozott gazdasági gépezete lehetővé tette a katonás fegyverkezést, és az Aliyevklán megörökölt diktatúrájának valamivel stabilabb ellátási struktú-

ráját. Elérkezettnek látták az időt a revansra, Karabah visszakaparintására. A 2020-ban újra föllángolt ellenségeskedésben az azeriek – nem kis török haditechnikai segítséggel – jelentős területeket hódítottak vissza. Moszkva feltűnően hallgatólag volt, majd Putyin tárgyalásokra magához rendelte a két ország vezetőit. Mindhiába. Végül, némi távolságtartással, „békefenntartókat” küldött a vitatott régióba.

Ugyanakkor feltűnést keltett, hogy február 23-án (egy nappal az ukrajnai invázió előtt!) az orosz és az azeri elnök szövetségesi együttműködési megállapodást írt alá a Kremlben. Putyin a stratégiai dokumentumot egy minőségileg új szakaszba vezető átmenetnek nevezte. Aliyev megismételte, hogy Azerbajdzsán kész Örményországgal tárgyalást kezdeni a békemegállapodásról. Méltatta Putyin szerepét a karabahi háború lezárásában, egyben megállapodtak, hogy szükség esetén katonai segítséget nyújthatnak egymásnak, és konzultálni kezdenek, ha bármelyikük biztonságát veszély fenyegeti.

Aliyev ráadásul alig egy nappal azt követően utazott Moszkvába, hogy Putyin elismerte a két délkelet-ukrajnai szakadár köztársaság függetlenségét. Az orosz elnök a Kremlben ezzel fogadta: „Rögtön el akarom mondani: előre látjuk az arról szóló spekulációkat, hogy Oroszország helyre akarja állítani hatalmát a birodalmi határok között. Ez abszolút nem felel meg a valóságnak. Oroszország kész segítséget nyújtani minden szomszédjának a szuverenitása megőrzéséhez. De Ukrajnával más a helyzet, mert területét harmadik országok arra használják fel, hogy fenyegetően léphessenek föl az

Oroszországi Föderációval szemben. Csak erről van szó.” Mondta mindezt február 23-án, az invázió előestéjén!

Az orosz támogatásban csalódott örmények kilátástalan helyzetbe kerültek. Időközben a jereváni külügyminiszter találkozott török kollégájával, és elkezdődhetett a kétoldalú kapcsolatok rendezésének folyamata. A belpolitikában is szorongatott, a második karabahi háború elvesztésével vádolt Nikol Pasinjan örmény kormányfő pedig késznek mutatkozott arra, hogy az újabb azeri béketárgyalásokat már nem Moszkvában, hanem az Európai Unió közvetítésével a belga fővárosban tartották és tartják. Az első két fázisban a határ pontos kijelölésére bizottságot hoztak létre. Ám a kibékíthetetlen mostohatestvérek álláspontja egyelőre csaknem olyan messze áll egymástól, mint Jereván vagy Baku – Brüsszeltől.

Közép-Ázsia – geostratégiai útkereszteződésben

Maradt az öt közép-ázsiai utódállam ellentmondásos helyzete – vázlatosan. Ez az az óriási térség, ahol a két szomszédos, (az ukrajnai háborúban is) többé-kevésbé szövetséges nagyhatalom, Oroszország és Kína egymással is rivalizál a befolyásért. A térség országainak többsége jó politikai és katonai kapcsolatokat ápol Moszkvával, ugyanakkor nyitott a Pekingben meghirdetett Új selyemút (Egy övezet – egy út) gazdasági és beruházási törekvéseire.

Kína remekül ért a kettős beszédhez. Amikor ritka vendégként februárban Putyin föltűnt a pekingi olimpia megnyitóján, Hszi Csin-ping elnökkel „határtalan barátságukról”

egyezkedtek. A kínai diplomácia azóta is beéri azzal, hogy konstruktív szerepet kíván játszani az ukrajnai válságot illetően, és fellép a békéért – igaz, részletekbe sosem bocsátkozott. Valójában Kínának nem érdeke, hogy Oroszország segítségére siessen, politikailag nagyon kényelmes számára a jelenlegi állapot. A Kreml magát hozta kényes helyzetbe, így megkönnyíti Peking azon törekvésének megvalósítását, hogy egy általa dominált tömb élére álljon.

2001-ben Kína kezdeményezte a Sanghaji Együttműködési Szervezet létrehozását, amelyben Oroszország mellett az összes közép-ázsiai utódállam részt vesz – kivéve Türkmenisztánt. Hszi később a kazah fővárosban hirdette meg az Új selyemút gazdasági-beruházási projektjét. Azóta folyamatosan nyomul a térségben (is). Igyekszik partnerként, de egyben riválisként figyelemmel követni a Kreml ténykedését.

Az oroszok év eleji kazahsztáni beavatkozása mindenesetre azt akarta sugallni, hogy a helyi kormányzatok saját biztonságukat északról várják. Putyin ukrajnai invázióját viszont alighanem még nagyobb figyelemmel követték a közép-ázsiai fővárosokban. Mindannyian elgondolkozhattak az oroszokhoz fűződő kapcsolataik helyi megítélésén.

Kazahsztánban intő jelnek kinthették, hogy Putyin – csakúgy, mint Ukrajna esetében – már korábban is megkérdőjelezte hazájuk állami múltját és szuverenitását. A helyiek jól emlékeztek, hogy a Krímet is mint történelmi orosz területet ragadták vissza a szomszédtól. Putyin márpedig arra utalt, hogy a kazah elnök „olyan területen ért el eredményeket, ahol azelőtt sohasem

létezett állam...” Ezt a kijelentést állítólag még az érintett, az időközben félreállított Nazarbajev is visszautasította. Márpedig az „Öreg” már a FÁK „szétültetésénél” is lelkesen ott kertészkedett. Ám a Szovjetunió szétesését Putyin utóbb „a 20. századi történelem legnagyobb tragédiájának” titulálta.

Miközben a nagyvilág már az esetleges ukrajnai orosz invázióról spekulált, a végtelennek tűnő Nazarbajev-rendszer hibái és a gazdasági gondok elleni tömeges tiltakozások polgárháborús felhőkkel fenyegettek. Végül a „keleti NATO”, hivatalosan az orosz vezérletű Kollektív Védelmi Szerződés Szervezete (OKDK) csapatai átmenetileg közbeavatkoztak, és egy szintén Moszkvához hű, ott végzett vezető, Kaszim-Zsomart Tokajev élre állításával helyreállították a rendet. Majd kivonták az OKDK-csapatáit, de – Budapesttől Prágáig mifelénk is tudhatják, hogy – bármikor visszateherhetnek.

Már csak azért is, mert a 2,7 millió négyzetkilométeres Kazahsztán

nemcsak mérete, stratégiai fekvése, nyersanyagkészletei miatt emelkedik ki az öt közép-ázsiai állam sorából. Az Oroszországgal és Kínával is szomszédos birodalom csaknem valamenyny közép-ázsiai állammal határos. A Kreml számára külön jelentősége van, hogy itt található a Bajkonur űrbázis, egyben az interkontinentális ballisztikus rakéták (ICBM) tesztelésére kialakított indítóállás is.

A 19 milliós népességen belül, bár a folyamatos elvándorlás miatt csökkenőben, de még mindig egyötödnyi az orosz kisebbség, melynek „védelmezése” (lásd Kelet-Ukrajnát!) fontos hivatkozási alap lehet a Kreml föllépésében. Az óriási ütközőállamban élő szláv ajkúak aggódnak az „elkazahosító” tendenciáktól. Kazahsztánban ráadásul – Türkmenisztánhoz és Üzbegisztánhoz hasonlóan – hozzáálltak a latin betűs írásmód folyamatos bevezetéséhez, amitől az oroszok nagymértékben idegenkednek.

Korántsem meglepő módon mindhárom említett ország óvatos távol-

Orosz kisebbségek a közép-ázsiai utódállamok összlakosságában

Ország	orosz népesség	részaránya (%)	idézett adatfelvétel
Kazahsztán	3,62 millió	20,0	2017
Üzbegisztán	780 000	5,7	2020
Kirgizisztán	365 000	6,2	2015
Türkmenisztán	240 000	4,0	2022
Tádzsikisztán	95 000	1,0	2022

Forrás: World Population Review, 2021. december

ságtartással követi az ukrajnai eseményeket. A kazah külügyminiszter menten fontosnak látta, hogy óvatosan kijelentse: „hazája hagyományosan föllép a szankciós gazdasági nyomásgyakorlás ellen” – kivéve az ENSZ Biztonsági Tanácsa által meghozott döntéseket. Így az ukrajnai „különleges hadművelet” nyomán nem tesz semmi olyan lépést, amely megsértené Moszkva érdekeit. Így az ENSZ Közgyűlés Oroszországot elítélő nyilatkozatának szavazásakor a Belarusz „nem”-től eltérően sokakkal együtt tartózkodott. De „a kazah érdekek védelmében a már meghozott szankciókat nem próbálja megkerülni”.

Üzbegisztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán is hasonlóképpen járt el. Ahogy már megannyi utódállam esetében láthattuk, a szovjethatalom olyan belső határvonalakat hagyott hátra köztük, amelyek számos helyi konfliktus forrásai lehetnek. Elég csak egy pillantást vetni Üzbegisztán, Tádzsikisztán és Kirgizisztán egymásba gabalyodó területére, hogy fölismerjük az „oszd meg, és uralkodj” hatalmpolitikai (vagy „nagy békéltető”) taktikai lehetőségeit.

Az oroszok ráadásul katonai bázisokat tartanak fenn Kirgizisztánban és Tádzsikisztánban, amelyeket az afganisztáni válságok nyomán tovább erősítettek. Ez a két ország biztonsági tekintetben jelentős mértékben Moszkvára hagyatkozik. A Kreml számára pedig lehetőséget teremt arra, hogy az iszlám radikalizmusra hivatkozva a nemzetközi terrorizmus elleni harc részeseként tekintsenek rá.

És még egy bonyolult gubanc! 2021-es becslések szerint a közép-ázsiai vendégmunkások száma Oroszországban elérte a 2,5 milliót, ezek ha-

zautalt jövedelme kiváltképp a két legszegényebb állam hazai össztermékében játszik jelentős szerepet: Kirgizisztánban 31,3, Tádzsikisztánban pedig 26,7 százalékot tesz ki. A Moszkvától erősen függő páriáknál ez a részarány egyharmaddal, illetve egyötöddel eshet vissza az Oroszországot sújtó újabb szankciók következtében. Az utóbbi időkben jelentős nyersanyag-kitermelővé erősödött Üzbegisztánban jóval kisebb, 12 százalék ez a hányad.

A függetlenné vált Türkmenisztán viszont feltűnően kitáncolt a közép-ázsiai utódállamok sorából. Eredendően aláírta ugyan a FÁK-ról szóló szerződést, de parlamentje csak 2000-ben ratifikálta, majd öt évvel később megszüntette állandó tagságát, azóta csak megfigyelő státuszú társult tag. Az OKDK védelmi szerződéshez és a további, orosz kezdeményezésű regionális szerveződésekhez sem csatlakozott. Nemzetközi állásfoglalásaiban rendre semleges álláspontját hangsúlyozza.

A korábban itt élt nagy lélekszámú számú orosz kisebbség a Szovjetunió végnapjaihoz képest 8,9 százalékról mindössze 4 százalékra csökkent. Ugyanakkor Türkmenisztán hatalmas nyersanyagkészletei (mindenekelőtt a földgázkincsek) birtokában a lehető legnagyobb önállóságra törekszik.

A térségbeli országok többségéhez hasonlóan itt is egy korábbi szovjet párttitkár, Szaparmurat Nyijazov (időközben: Saparmurat Nyýazow) „örökölte meg” a független köztársaság elnöki posztját. Ám később vaskos személyi kultuszt épített ki maga körül, Türkmenbasinak (minden türkmének atyjának) nevezte magát.

Halála után korábbi fogorvosa, majd egészségügyi minisztere, Gurbanguly

Berdimuhamedow vette át az irányítást. Majd okulva az üzbegek és kazah diktátorok kudarcaiból, az idén sietve átadta a stafétát a „fiatalabb nemzedéknek”. Vagyis az azeri dinasztia után itt is a fiú örökölte meg a posztot. De atyja azért – biztos, ami biztos – a szenátus elnökeként a hátsó ülésről kormányozhatja alattvalóit...

Az új elnök, Serdar Berdimuhamedow előbb telefonon beszélt Putyinnal, majd menten fogadta annak küldöttjét, Overcsuk orosz miniszterelnök-helyettest. A kétoldalú tárgyalásokon persze arról beszéltek, ami összeköt – a kormányközi együttműködésről a kultúrától a sportig, ám a kevés kiszivárgott információban hiába keresnénk Ukrajna ügyét.

Hiszen Asgabat és az új türkmén dinasztia – mindenekelőtt gigászi gázkészletei tudatában – magabiztosan kitart semleges álláspontja mellett.

Summázat

A frontokról áradó lőporszagot szinte közvetlen közletről érző NATO-tagországok még biztonságuk garanciáival is óvatosan követik az ukrain háború híreit. Nem beszélve a jóval védtelenebb egykor volt szovjet tagköztársaságoktól, a Moszkvában csak „közle-külföldként” kezelt utóállami perifériáról.

A Putyin által restaurálandó birodalom eszköztára változatos. A peremvidéken elcsalt választások nyomán támadt indulatok kifárasztásával a vele szövetséges rezsimeket próbálja átmenteni – Belaruszról Kirgizisztánig, de még Szíriáig is! Emellett Grúziától Moldován át Ukrajnáig a Moszkva által korábban gerjesztett szeparatista viszályok borzoljaák vál-

tozatlanul a kedélyeket. Az orosz elnöknek jó oka lehet a legkülönbözőbb konfliktusok befagyasztására. Hol igazságszótóként igyekszik föllépni (lásd a karabahi háborútól a kazah „rendteremtésig”), hol katonai és gazdasági kapcsolatai révén igyekszik befolyását megőrizni, netán tágítani.

Az egyik legtekintélyesebb nyugati Kelet-Európa szakértő, Timothy Garton Ash oxfordi professzor okkal emelte ki: Putyin nemigen beszél Brezsnyevről vagy Leninről, de nagyon sokat emlegeti Nagy Katalint és Nagy Pétert. Úgy alakítja politikáját, hogy ő az orosz és nem a szovjet birodalmat akarja újjáépíteni. A professzor fölidézte, hogy Putyin neki már 1994-ben, Szentpétervár alpolgármestereként revansista és revizionista érvekkel a határon túltra került orosz területekről papolt, a 25 millió nemzettársáról, akik Oroszországon kívül rekedtek, sőt már akkor is emlegette a Krímet. Bármit is tett volna azóta a Nyugat, Putyinban akkor is meglett volna az erős készletés, hogy úgy cselekedjen, ahogy aztán lépett.

Csak az a kérdés: ez a kezdet vagy a vég?

Akármeddig tartson bár a keserves orosz–ukrán háború, a posztszovjet „közle-külföld” aggódba követi a drámai eseményeket. Volt idejük arra, hogy megtanuljanak így-úgy együtt élni a Nagy Szomszédal. Megtapasztalták, hogy a KGB-s múltú, a „sziloviki”-re (erőszakszervezetekre) támaszkodó Putyin kizárólag az erőben bízik. Így tudva tudják, hogy a Kreml érdekeinek megítélésekor igencsak óvatosnak kell lenni, mert ahogy errefelé mondják: ha rálépsz a kapa fejére, téged vág fejbe a nyele.